

III.

AZ ÉBREDEZŐ NEMZETI ESZME MUNKÁSAI.

1770 körül mindenfelé ébredezni kezdett a nemzeti eszme. A költők lelkében még ugyan áradozik az új eszme, még reformálni, átalakítani, a nemzetbe új lelket szeretnének önteni; de már többen kezdenek a hazai tárgyak felé fordúlni, az idegen remekek szépségeit magyar tárgyakra alkalmazni. E tekintetben is Bessenyei György járt elül. Ő azonban annyira össze van kötve társaival, hogy nem választhatjuk el tőlük, másrészt az osztályozás nehézségét az is gyarapítja, hogy költőinken szemlátomást észlelhetni az idealismusból a realismusba való átmenetet s például Dugonics jóval idealisabb mint Gvadányi, ki a hetvenes években még nem tud alkotni, mert nem jött el a kora. Dugonics majd oly idealis mint Bessenyei és Báróczy, csakogy kevesebb az ízlése, gyöngébb az ítélete, korlátoltabb a világa. Toldy a népies iskola neve alatt csoportosította őket, e név azonban csak egypár művökre vagy némelyiknek nyelvére illik, talán közelebb járunk a valóhoz, ha az ébredező nemzeti eszme munkásainak czimezzük őket.

Kezdjük *Dugonics Andrással*, a ki 1740-ben Szegeden, a széles alföld legnagyobb városában született. Népe tevékeny és élelmes faj. E mellett erős érzékiség és kitűnően józan gondolkodás jellemzi. Kevés vidék van ha-

zánkban, melynek lakosai oly szélesen vallanak a naturalia non sunt turpia elvét. Beszédöket nagyon szeretik a józan reflexio szüleményeivel, közmondásokkal fűszerezni. Mily befolyással volt a nép e sajátsága költönkre, minden munkája bizonyítja. A gymnasium bevégeztével ott hagyta Szegedet, hogy a kegyesrendbe lépjen. Erdélyben Medgyesen kezdte tanárkodni. Majd Nyitrára küldött, hogy a püspöki növeldében a philosophiát tanítsa. Úgy látszik, Erdélyben és a magyar felvidéken ébredt föl lelkében a képzelem, az ébredező nemzeti eszme fölkelte figyelmét a szép természet és a nemzeti emlékek iránt, regés multjokkal, csodás és vonzó mondáikkal, végre is költői tevékenységre indította. Mint tanár a görög-római mondavilággal foglalkozván, innét merítette első tárgyait és készítette egy-két fordítását Horáczból, Virgilből, majd Trója veszedelmét Homerből, Virgilből s másokból összeszedve a Zrinyi-féle négyes sorokban.

1773-ban eltörölték a jezsuita-rendet s a nagy-szombati egyetem tanszékeire pályázatot hirdettek. Sok folyamodó jelentkezett, kikről bőven megemlékezik Dugonicsunk a nemzeti muzeum könyvtárában letett önéletrajza vagy jobban mondva naplója. A tanszékek egy részét a saecularizált jezsuiták kapták meg, s maguk a kijelölő bírák figyelmeztették költönket, hogy ne folyamodjék a természettan katedrájára, hanem sokoldalúságának jeléül nagyon jó lesz, ha mentől több tanszékot nevez meg. Úgy is tett. Különben szerényen viselte magát. Nem fitogtatta tudományát. Hónapokig kelle Nagy-Szombatban a kinevezésre várakozni. Senki sem tudott valami örvendetést mondani jövőjéről. Szerencsére ekkor jelent meg egyik munkája. Elvitte a királyi bizottság egy-két tagjának. Ezek egyike megvizasztalá. Nemsokára megjött a kinevezés s Dugonics «a nagy-szombati tanulmányoknak királyi mindenségében a tudákosságnak királyi tanítója»

lön. Így nevezte a mennyiségtan professorát. Lakása a jezsuiták kollegiumában volt. Ott lakott számos exjezsuita is. Dugonicsot többször figyelmeztették jó barátjai, hogy óvakodjék az eltörölt rend tagjaitól, mert zsémbesek és kiállhatatlanok, ravaszok és kétszínűek. Könnyen denuncsiálják. Annál inkább, minthogy piarista, tartózkodjék véleményének kimondásától. Úgy tön. Békésen élt a fészékben alig túrt atyákkal, e bizalmatlan és magukban is meghasonlott férfiakkal. Csak egyszer volt egy kis összejövetel a híres Kaprinai Istvánnal, kinek annyi becses iratát őrzi az egyetem könyvtára. De tán ekkor is Dugonics vala a türelmes. A szegény jezsuita már több esztendeig lakott a homloképületben, mikor megjött a rendelet, hogy a működő tanároknak kell átadni az épület e részét. Az öreg nem akart engedni, csak két év után sikerült kihozni a szobáiból.

Dugonics buzgó tanár volt, lelkesen adott elő, tanítványai ragaszkodtak mesterükhez; de nem tartozott a nevesebb tudósok közé. A mély combinatio, éles megfigyelés, szigorú logica hiányzott tanításában. Az eszme hatása alatt tüzes, hazafias szólamokkal vegyítve nagyhatású praelectiókat tartott, eszméltetni, a gondolatok mélyére hatni azonban nem tudott, de talán nem is akart.

Dugonics, hogy megmutassa, mennyire alkalmas nyelvünk a tudományok előadására, egy mennyiségtant is írt «A tudakosságnak két könyvei» czim alatt, melyeket később a harmadik és negyedik követett. Itt-ott meglepő ügyességgel alkotta a műszókat. De nem a tudományos működés vala legkedvesebb szerepe. A szépirodalomban érezte legjobban magát. Miután latinul megírta az argonauták hajózását, magyarul „*Ulissesnek, ama híres és nevezetes görög királynak csodálatos történetei*“-t, 1788-ban legismertebb munkáját adta ki: «*Etelka, egy igen ritka magyar kisasszony Világosvárátt Arpád és Zoltán*

ideikben». A regény derék két kötetre terjed, az elsőben a szerencsés, a másodikban a szerencsétlen dolgokat nyújtja.

Világosvári Gyula vezérnek állítólagos leánya Etelka belészeret Etelébe, egy ismeretlen eredetű ifjúba, de Róka, a fejedelem tótszármazású titkára, magának óhajtaná megnyerni a szép kisasszonyt, aljas terveket kohol ezéljának elérésére, míg végre törbe esik és rosszul jár; de Etelka sem lesz boldog, mert nem Etele, hanem Zalánfi veszi el. E rövid történetet a szerző elnyújtja, sok félreértéssel hosszabbítja a nélkül, hogy az akkori társadalmi életnek képét tudná rajzolni. A régi korból vett regények írása sok nehézséggel jár. Mivel nagyon távol van tőlünk a történet ideje, a költő igen silány képet nyújthat a társadalomról s csak játszi eseményeket, képzelem csiklandozó históriákat halmozhat össze a nélkül, hogy találó rajzot készíthetne. Dugonics mindenkép segíteni akart e hiányon, összeírt egyet-mást a régi magyarok szokásaiból; de mindez oly gyarlón van összeállítva, hogy nem a hajdani magyar vezérek élete, hanem inkább a mult századi jobb módú közép-osztályé lehetne. Lélektani fejtegetése pedig oly silány, hogy még a szerző papi állásával sem magyarázhatjuk ki magunknak. Az ő Etelkája sem több, sem kevesebb egy szegedi felsővárosi polgár leányánál. De ez sem az egészséges és természetes fajából, hanem sentimentalis, sőt érzelgő teremtés. Pedig «ama régi időkben nem oly szűken voltak országunkban a tiszta szüzek, hogy vagy egynek feltalálása végett is az egek élelmességének tizenkét jeleire kellett volna szorúlnunk» — mondja lelkes magyar irónk. A jó Etelka oly könnyen elájul, mint valamely ideges úri dáma s a regény férfihősei sem különbek, mert kedvese Etele és atyja Gyula mindketten mellé rognak és elájúlnak. A dajkának kell hármukat életre hozni, a mi leglőszőr Etelénél sikerült. Ez azután gondoskodott, hogy «szedjék fel a kisasszony-

nak ide-tova elhullott tagjait és osztályába vigyék.» Majd Gyulát ébresztgették: «El ne hadd magadat nagylelkű vezér! — Isten úgy tartson, magam is szégyenlem, bajtárs uram! hogy ki ennek előtte az ellenségnek egész seregétől meg nem ijedtél; most egy hitvány Rókanak a bokorból felugrásával úgy annyira megrettentél. — Hol hagyta katonaszivedet? — Jusson eszedbe, Gyula, hogy vitéz vagy, az is pedig magyar. — Három ízben megverted a bolgárokat, ne félj egy élhetetlen töttől.» E biztató szavakra nagy nehezen magához tért az atya. S mikor Róka a szegedi vár börtönébe kerül, csak annyit mond, hogy Etelka kisasszony jöjjön el az ablakhoz. A megsértett szűz azonban leszáll a börtönbe, hogy azonban személyének ne árthasson a fogas, a tömlöcztartó megtette a szükséges rendelkezéseket. Etelka «lelent a lyukba». Először is «sajnálja Róka szerencsétlenségét. Oh ha beláthatnál szívemig, bizonyosan el is hitethetnéd magaddal, mely örömet vinnélek ki ezen két karjaimon sanyarú fogságodból», mondja a fogolynak. Majd érzelgős conversatio foly ajkaikról, mely azzal végződik, hogy Etelka nemcsak kezét engedte megcsókoltatni, «hanem még, Rókanak homlokát nagy zokogásai között megcsókolván, ötlet az Istennek gondviselésébe ajánlotta.»

A mi a szerző előadását illeti, «azon volt, hogy tisztán és igazán írjon. A magyar közmondásokat, példabeszédeket néhol tömöttebben is belékerítette, hogy nyelvünknek ezen gyöngyei a tengerbe ne vesszenek szelvéinkben.» S valóban elég jó magyarsággal, csakhogy póríasián ír. Előadása tele van közmondásokkal és sajátos phrasisokkal, kivált mikor a szegedieket beszélgeti: «Bезzeg pajtás! ugyan kileszünk ám félig a zsákból. Megüthetné a patvar, ha új subám, új csákóm, új bocskorom nem lenne a lagzira. Mert ugyan deli menyecske válik ám ama szép leánycsából! Láttad e a szemét? Hogy forga-

mint a karika! Oly szép feje, nyaka, mint (a hon a!) ama másod-fű pettyezetett csikómnak. Oly gyenge, oly fehér a teste, mint az aludt tej. Nem élt ám e Csillával, Bengyelével avagy Zsiókkal. — Ugyan kitalálám az urunk! Eb a fa szekere! Ugyan helyen az esze. Látod, hogy kitudta ugrasztani bokorjából a nyu'at! Jó helyre tette a gatyát. Ugyan hozzáillik ama szép virágszál. Bizonyomra mondhatom, hogy ama szép borju kövér ténén alatt szophatott, mivel oly tekintetesen megszarvasodott.» De még az a ritka kisasszony sem válogatja meg kifejezéseit, a ki előtt «el is bűhának sápadt nyöstényeink». Nem fél az alszerű vagy inkább aljas szóktól. Tetteiben sem más, mint egy közönséges gányó lyánya és pedig a javából. Egyszer talán azért, mivel a fejedelem arczában «szakasztott maga képét látta, vagy nem tudom, mi alattomban való okból, úgy annyira szeretetére gerjedett, hogy a mit ennekelőtte soha semmi férfiúval nem cselekedett, magáról megfélelkezvén, Hanzárnak (a fejedelem nejének) jelenlétében és csudáltában hirtelen nekimenne, nyakába ugrana és teljes szívéből nagy csattanással meg is csókolná. Erre amazok úgy elfakadtanak nevetve, hogy könyvval-láb állanának szemeik és sokáig semmit se szólnának.» Természetesen «e habota alatt magához térvén Etelka, kegyellenül megpirúlt.» Más alkalommal nem a csók csattanásával érintette a fejedelem képét. Ekkor «Etelkának egész teste felborzadott. Azután szívében oly irgalmatlan küszködéseket szenvedett, hogy hirtelen indulatival épen nem bírhatván, pofon vágna Zoltánt (a fejedelmet); pedig a mint csak tőle kitelhetett, elég markosan. Ezen tette után elhalványodott. Végére Hanzárnak ölébe leesett. Erősen befogta két kezeivel orczáját és fejét Hanzárnak kebelébe dugdosta, ezt sugván: Rejtsd el akárhová szerenésitlen személyemet.» A fejedelemné csak kaczagott és Etelka kezét akarta levenni

képéről, de a kisasszony «úgy dömöcskölte magát Hanzárnak kebelébe, hogy ez, minden ellenkező erejéből kifogyván, szinte hanyatdólne a szőnyegen.»

A nemzeti eszmének köszönhetni, hogy Dugonics saajátsága a hazánkban lakó nemzetiségek iránti gyűlölet és megvetés. A hunczut német, a ravasz tót, a vad rác, az élhettlen oláh szerepel mindenféle irataiban. Az «*Arany perczek*» czimű regényében Barcsay Ákos fejédelem gonosz titkára Schelmájer német, a szászok ótottlábúak, a tótok lókörmű, karika-lábú, lócs-kezü, lók-fejú, számár-fülű csoda teremtmények, ostoba cserebogarak. Kijut mindnyájuknak. De mi lehet e jelenség oka? Talán a nemzeti nyelv rendkívüli szeretete, mely minden mást megvetéssel lát? — Talán tisztá magyarságuk nemcsak a nyelvben, hanem a szokások és erkölcsökben is? — Annyiszor emlegetik a magyar kenyéren való hízást, a hazánkban való élösködést, számtalanszor vetik szemükre, hogy nem tanulnak meg magyarul, nem tudnak *emberül* beszélni. Nem tévedünk, mikor e megvetést a nemzeti eszme erősebb jelentkezésének, alakjában pedig a megvetők korlátoltságának tulajdoníthatjuk. Minden áron magyarosítani szerettek volna e népeket, a nélkül, hogy bírtak volna a kellő erővel, a szellemi és erkölcsi tényezőkkel. Fajunk simulékonyasága, lovagiassága, talán gyöngesége is mindig nagy hátrányunkra szolgált a többi fajok magyarosításában. Ha oly merevek és hajlíthatlanok volnánk, mint például az angolok, már rég arra kényszerítettük volna a velünk élö nemzetiségeket, hogy nyelvünkön beszéljenek. A mint idáig láttuk, számos politikai, vallási és egyéb ok járult e szerencsétlenségünkhöz. De egyet, úgy látszik, kifelejtünk, s ez épen a műveltségi viszonyokban rejlett. Az a felvidéki és nyugoti tót-német polgár magát sokkal műveltebbnek tartotta mint az alföldről került magyar embert, bizonyos meg-

vetéssel nézte az iskoláikba jött magyar ifjak nyers és betyáros viseletét. Ő símább és udvariasabb volt, tudásvágya erősebb, a munkában szivósabb és működésében megbízhatóbb vala. Ennek bebizonyítására nem kell iskolai, nyomdai és más viszonyainkat fejtegetni, hanem csak Dugonics irodalmi műveit kell olvasnunk, csak azt kell megfontolnunk, hogy ily regényeket és elbeszéléseket írhatott egy tisztelt egyetemi tanár és olvashatott a jó magyar közönség 1790 körül, mikor a németeknél Schiller és Göthe örökbecsű remekműveket nyújtottak; mikor az angoloknál az annyira kedvelt történeti regényeket a korok behatóbb felfogásával és az előadás művészetével írta Walter Scott! Igaz, hogy már ekkor nálunk is fordították Voltairt, Racinet, Corneillet, Milont, Pope-ot s másokat, hatásuk azonban gyöngé volt; míg Dugonics Etelkája egy év alatt elfogyott, s mily hatással vala a közép nemességre, a sok Etelka név is mutatja, melyre leányaikat keresztellették.

Mily fogalma lehetett a jó Dugonicsnak főrendünk műveltségéről, az is mutatja, hogy Etelkáját «az ország eleihez írta és a tanultabb elmékhez szabta ugyan, azért ott minden szó talpra esik, és sokat jelent, há fessegettetik.» E nyilatkozat értelmét Dugonics naplója magyarázza meg. Lángoló hazaszeretetében egy regény történeteivel akarta elmondani mindazt, a mi szívént nyomta; Rókája alatt pl. gr. Niczyt és Lasczyt kell értenünk. Készített más regényeket is, pl. Csereit, Jolánkát, Az arany perczeket, ez utóbbit különösen «a középrenden lévő magyarainknak számokra készítette. Minden szavak tulajdon értelmeikben vannak. Itt tehát sem a gondolatok oly mélyek és méltóságosak nem lehettenek, sem a történetek olyatén módra kiválttak.» Bizony pedig sem az egyiknek, sem a másiknak gondolatai, eszméi nem emelkednek föl oly magasra, hogy akármely együgyű ember

előtt titkok maradnának. De éppen abban rejlik a Dugonics és Gvadányi közötti fő különbség, hogy amaz legalább eszméket akart nyújtani, de nem tudott, emez nem is akart. Amaz szépet kívánt teremteni s vele művelni, civilisálni óhajtott, de a mi hiányzott lelkében, azt nem adhatta másoknak. Dicséri ugyan a magyar ifjúság elméjét, lát egy kis iparkodást is a szellemi élet terén, de ő mint kalauz, nagyon rossz uton járt. Érti, hogy szépíteni, finomítani kell a nyelvet, hogy új szokát kell a'kotni, maga is csinál egynehányat, dicséri az ügyész, szünnaplás stb. kifejezéseket, nagyon ajánlja a merész szófaragót, Barczafalvi Szabó Dávidot, de izlés hiányában sikertelenül merészkedett; bár, mint maga mondja, vakmerő nem volt.

Irt egy-két történeti dolgot is. Mondjuk inkább, hogy szerkesztett. Például *A római történetek* elég nagy kötetét. Rokona kérésére «leült a dologra Szegeden és akkor szünnapjaiban elvégezte a munkát nem is egész két hónap alatt.» És hogy készítette: «Liviust vöttem, azután Eutropiust, de legfőképen Florust útmutató kalauzomúl. Ezt pedig nem ok nélkül töttem, mert a történet dolgoknak böcsületös leírása igen csiklándoztató munkának lenni tapasztaltatik. Nem szabad a történeteket úgy előadni, hogy (valamint a költeményesek cselekedni szoknak) ujjából szopja és azzal legelje a kedveket, minő szép lett volna, ha úgy történt volna. Így írta le Voltér (Voltaire) XII. Károlnak, svécziai kirájnak életét. Szép ugyan, de nem való.» A modern történetírás e legnagyobb érdeme, hogy eszmei és formai egészre, az egyének jellemzésére s a belső okok átértésére törekszik, neki nem egyéb, mint ujjából szopni. De már az is sok tőle, ha bevallja, hogy «szép ugyan, de nem való.» Egyébiránt a művészi előadásról, a tények csoportosításáról, úgy a hogy már gondoskodott Livius, Eutropius és Florus, neki csak másolnia kellett.

Költőnk, a széles alföld legnagyobb városának fia, Szülőföldjét nemcsak irodalmi műveiben dicsőítette, midőn pl. *Etelkájának* egyik színhelyévé tette, hanem nyelvét is alkalmazta. Sok év múlva újfent élesztgettek Dugonics szegedies kiejtését, a közép *e-t ö-vel* kezdtek írni, sőt a «Nyelvőr» minden visszautasítás nélkül közölt egy idevágó ajánlatot. E dialectus azonban megbalt az irodalomra nézve és semmiféle iskola nem fogja új életre támasztani. Mégis fennmarad alkalmazása, még pedig jellemfestésül — a furcsa előadásban.

Hogy a nemzeti lelkesedés nagyra becsülte Dugonics magyaros szólásait, közmondásait, nemcsak műveinek gyors elterjedése mutatja, hanem az is, hogy Georch Illés érdemesnek tartotta kiválogatni és külön közzé tenni nyelve szépségeit. «*Etelkából kiválogatott remekje a helyes magyarságnak*» 1800-ban jelent meg. Említésre méltó, hogy az új és az ébredező nemzeti eszme idején ki szeretjük irogatni a költők szebb helyeit, nálunk 1825-től 1870-ig számos ifjúnak volt efféle jegyzete, a realismus gyarapodásával veszít a szólamok becse, az ifjúság sem írja ki jeles költőit, nem tanulja be gyönyörűbb sorait. A realismus nem csügg a szavakon, nem sokat ad a szép kifejezésekre, a gondolatot, a tartalmat óhajtja megőrizni emlékezetében s nem igen törődik a szók és szólamok varázsával.

Dugonicsnak még egy érdemes munkakörével kell röviden felhozakodnunk s ez színműírása. Már 1770-ben mint tanár *Gyöngyösi* címmel egy ifjúsági színdarabot írt. Mikor pedig 1790-ben megalakult az első magyar szintársulat, többen vállalkoztak színművek írására, fordítása- vagy átdolgozására. A lelkes piarista kedvelt regényei: *Az arany percczek* és *Etelka* már 1792 és 1793-ban szerepelnek a pesti színpadon. Ez utóbbit Sóos Márton dolgozta át. Dugonics hogy, mint maga mondja, megki-

méljen másokat, maga fogott *Etelka* színpadra hozatalához, de úgy, hogy «e mostani dolgok ama két könyvekben foglalt történeteknek folytatásai legyenek». Valóban *Etelka Karjelben* egészen új történet, melynek kalandos históriájában hiányzanak a magyar vonások. Ugyanazon évben (1794) készítette *Toldi Miklós*-át, melyben egy «korfúii történetet szab magyar rámára». Megkívántam ezzel mutatni, hogy lehessen a magyar játékszínbe magyarul beszéltetni a külsőket is. Nincs is előttem nagyobb éktelenség mint mikor egy anglust német ruhába, avagy egy spanyolországi embert széles bűgyogójába magyarul szólani hallok s füleimbe a sok don Pietrók, don Gonzalesek hangzanak. Dugonics jelentkező realismusát sérti, hogy a don Pietrók magyarul társalognak, holott az életben nincs úgy, tehát legalább magyar nevű emberekké teszi s hazánkba teszi a darab színhelyét; de még nem annyira erős az a realizmus, hogy a nemzeti jellemzetes vonásokat is kiérezné és megkövetelné darabjában. Az új eszme drámaíróinak majd minden színművét könnyű volna így más országba áthelyezni. Oly kevés bennök a jellemzetes, hogy csekély változtatással lehetnek magyarok, németek, francziák, angolok vagy bármily ország lakosai. Hőseik inkább typosok mint egyének, náluk az ember jobbadán általános fogalom, tiszta eszme, kiben nincsenek egyéni elütő vonások, melyeket hiába keresnénk embertársaiban. Nem igen tudnak megfigyelni, embereikben a lélektani vonásokat egy egészszé, helyes, természetes egészszé centralni. Annyira idealisták, hogy inkább összefoglalni mint szétszedni, bonczolni tudnak. Érthető tehát Dugonicsnak úgy mint társainak eljárása, melylyel magyar ruhába öltöztetik a jobb külföldi darabokat. Így akarta ő szerepeltetni Kinizsi Pált, Magyar Balázst, melyek azonban sohasem készültek el; valószínűleg ilyen átöltöztetett história az ő *Kún Lászlója* s

bizonyosan ilyen *Báthori Máriaája*, melyet nagy hatással adtak a magyar színpadon 1794-ben. Ez *Jnez de Castro* után készült s több benne a jellemzetes, mint az előbbieken. Az egykorú kritika azon idők legjobb darabjának hirdette és Dugonics örömet mondja róla, hogy «Még ennél kellemetesebbet nem igen játszottak a játszó személyek».

Dugonics egyéb műveit nem említve, nem hagyhatjuk szó nélkül utolsó munkáját, a «*Magyar példabeszédek és jeles mondások*» gyűjteményét. A közmondások nagyrabecsülője élte alkonyán rendezte sajtó alá afféle iratait; de a melyek csak halála (1818) után jelentek meg (1820).

Az ébredező nemzeti eszme másik lelkes munkása *Pálczi Horváth Ádám* (1760–1830) volt. Tanult fő és gondolkodni szerető ember, talán legképzettebb férfiú az írók e csoportjában; izlése azonban gyöngé, ítélete pedig a különösre hajlandó. Magaviseletében különcz volt. A költészet mind a három fajában dolgozott. 1787-ben lépett föl *Hunniásával*. Másik címe: *Magyar Hunyadi*, rövid epos, «melyet a Virgilius Éneisse formájába öntött». Mindössze hat ének, melyet a rigómezei veszedelemmel kezd meg, a második énekben a hőssel beszélgeti el a várnai csatát, megjelenteti neki sz. Lászlót és Nagy Lajost s ez utóbbi figyelmezteti, hogy vigyázzon a királyra. A negyedik énekben szerepelteti a költő az Irigységet ezt az elvont fogalmat, majd Mátyással is láttatja álmában Nagy Lajost; az ötödik énekben már a *Kevélység, Irigység, Visszavonás és Pártütés* allegoriái esküdnek össze Hunyadi ellen, az utolsó énekben pedig, mely a nándorfehérvári csatával és a nagy hős halálával végződik, Hunyadinak újra megjelenik Nagy Lajos, látja Mátyást jövő dicsőségében és megtudja, hogy ő maga Zsigmond császárnak és Mária királynénak fia.